

Δαγέρει

Ανδρική 5

Ανδρική 6

Ανδρική 9

Δαγέρει Δαγέρει Δαγέρει 11

Δαγέρει Δαγέρει 12

Δαγέρει Δαγέρει 13

Δαγέρει Δαγέρει 14

Δαγέρει Δαγέρει 15

Δαγέρει Δαγέρει 16

Δαγέρει Δαγέρει 17

Δαγέρει 18

QAUJISARNIQALAUURLUNI ATUAGANNGURNIRMUT KANATAUP UKIUQTAQTUNGANIT UALINIRMIT QITIRMIUNIGLU

Aviktuqsimajut Silaup Asijjiqpallianinganut Pivallianirmullu
Aktuqtauninginnik Qaujisarniq

Uppirijaijut ammalu Atuliqujausimajut

Aaqqiksuijimmariik: Giuri Situun ammalu Aasli Gaitan

ArcticNet
ᐅᐃᐅᑦᑕᑦᑕᑦᑕᑦ ᑕᐃᑦᑕᑦᑕᑦᑕᑦ

Taanna titiqqaq ilitaqsiniqariaqatuuq imaak:

Situun, Giuri amma Gaitan, Aasli. 2016. Qaujisarniqalauruni Atuagannurnimut Kanataup Ukiuqtaqtunganit Ualinirmut Qitirmiunigu: Aviktuqsimajut Silaup Asijjiqpallianinganut Pivallianirmullu Aktuqtauninginnik Qaujisarniq. Uppirijajut ammalu Atuliqujausimajut. Ukiuqtaqturmik tukisinaqatigiit, Kupaik Siti, Kanata, 40 pp.

Qimirrniusimajurmik unikkaaliaq qaritaujatigut pijaujungnaqtuuq akiqanngillunilu uvani www.arcticnet.ulaval.ca

Titiraujanguit taqsangalu aaqquksuqtauuq rialis niu puraana iksipiurijansi limitit, vinipai, maanituupa

Qaanganit ajiit

Tiuri Gaasilin, Isapiu Tupua, Maatin Vuatijai, Vainsa Liruu, Kiit Lavak, Aasli Gaitan (ukiuqtaqturmik tukisinaqatigiit)

Ualinirmut qitirmiunilu kanatamit aviktuqsimajut aktuqtauninginnik qaujisarnimut piliriqatigiit (IRIS)

IRIS sivuliqtit – Giuri Situun (maanituupa silattuqsarvigjuaq)

IRIS kamaji – Aasli Gaitan (maanituupa silattuqsarvigjuaq)

IRIS tukimuaktitsijiullutik katimajialaat

Jianivu Jaansitan (Inuvialuit Nunangannit Kuapuriisan), Nuam Sinuu (Piliriqatigiiktut – Inuvialuit Nunangat), Migiu Sanijai (Nunavut Tunngavik), Aanturuu Tanvut (Nunavut Tunngavik)

Qitirmiunit katimajialaanguqataujut

Migiu Sanijai (Nunavut Tunngavik), Kiavan Tailu (Iqaluktuuttiap Haammalangat), Saanja Juritis (Nunavutmit Ilalirijikkut Katimajit), Kuari Timiituriik (Nunavut Gavamangat)

Ikajuqtit tukisigiaqtiillu IRIS tukimuaktitsijiullutik katimajialaanginnik

Paap Sipsan (Inuvialuit Kuapuriisan), Saanan uHiura (Inuvialuit Kuapuriisan), Sitiiv Piuriluk (Inuvialuit Uumajulirijit), Jianivu Laam (Inuvialuit Uumajulirijit), Ruumani Makkik (Nunavut Tunngavik), Siurin Iatmansi-Paatvin (Nunavut Tunngavik), Naatan Uupit (Nunavut Tunngavik), Iurik Luaring (Inuit Tapiriit Kanatami), Kiantura Tagurnaag (Inuit Tapiriit Kanatami), Pitsiulaalaaq Maas-Taivis (Inuit Ukiuqtaqtulimaarmit Katimajirjuangit-Kanata)

Ilagijaulauqsimajut, ikajuqtit tukisigiaqtiillu IRIS tukimuaktitsijiullutik katimajialaanginnik ammalu qitirmiunit kamatiijialaanguqataulauqtut

Gaiju Qaplunaag (Nunavut Tunngavik), Jiini iHaluaq (Nunavut Tunngavik), Kaija Haatsi (Nunavut Tunngavik), Jaasviu Tilan (Nunavutmit Avatilirijikkut Katimajingit), Maigan Makina (Inuit Tapiriit Kanatami)

Kiinajuaqatitsijut ammalu ikajuqtujut

Taanna qimirrniusimajuuq kiinajuaqatitaulauqtuuq ukiuqtaqturmik tukisinaqatigiikkunnut, ikajuqtuqtaulauqtutillu kanatamit gavamatuqakkunnut taakkutiguuna qaujisarnimut aksururutiqaqtut ilagiiqatigiiktunut, pigiaqtausimajuuq nunarjuarmit qaujisarnimik sanatusanirmullu qaujisarnimut katimajinut, kanatamit aanniaqarnangittuliririnnimut qaujisarnimut timiujunut, nunarjuarmiunik qaujisarnimut katimajinut, ammalu sanajulirijikkut kanatami. Qujannamiirumangmijaqput taikkualimaat ilagijauqataulauqtut ikajurniqalaurmata kajusitsiarungnaqunilu tamanna qimirrniusimajuuq.

Canada

Ilalingit

PIGIAQTITSINIQ 25

PIGIAQQAARUTI 26

PIGIARUTI 29

UPPIRIJAIJUT AMMALU ATULIQUJAUSIMAJUT 31

INUIT QANUINNGINNINGAT 32

NIRIJAKSAQATSIARNIQ 33

INUIT ULURIANAQTUMIITAILININGIT 34

ILIQQUSIRIJAUJUNIK TAIMAUNGINNAQTITSINIQ 35

NUNAMINNGAAQTUNIK UJARAKTARIALIRINIQ AMMALU INUIT KIINAUJJAKSARNINGAT 36

SANAJAUSIMAJUT AKITUJUUTIT 37

UUMAJUT AVATILU 38

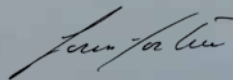
DAIVIT VAAVUUKIILUOQAQTURMIK TUKISINIAOATIGIIT

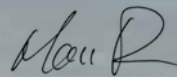
Pigiaqtitsiniq

Salavut asijjiqpalliajumariulitillugu ammalu nunarjuaq tautuglugu ukiuqtaqturmit pivalliamaginnarniqsaujuq. Sikuiqpalliaralasanig uumajut qanuinninginnik aktuiniqaqpalliajuq ukiuqtaqturmit imaanit, matuiqpalliajjutauliqłunilu nutaanik umiarjuakkuurviksanik ammalu aktuqtausimanngittunut uqsualuksanut ujaraktariarutiksanullu. Nunaup iluanit ausuittuq aukpallianiq suraivalliajuq aqquatinik, mivvingnik, iglurjuarnik ammalu nunamit uumajut qanuinninginnik. Iqalliarvituqait uumajurniarvituqaillu ammalu imigaksatsiat ukiuqtaqturmiunut ajurnaqsivalliamaginnaqtuq atuqpalliamaginnaqtillugillu asingninit tikititauvaktunik, suurlu tavvaaki, suka, ammalu aqqiktauvagiiqsimajut nirijsakat tamakkualu timimut akaunngiliurutausimallutik. Iiqsитуqarijauvalauqturmik aktuiniqlungniusimaniq ammalu asijjiqpalliaralasanig aktuiniqaqpalliangmijut isumamut inuillu qanuinninginnut. Ukiuqtaqtuq pivalliaavviunginnaqpalliatillugu saqqititsijjutaungmijuj kiinaujjaksarnirmik, kisiani aksurnarutaungmijut avatimut, aanniaqarnangittulirinirmik, ilinniarnilirinirmik ammalu iliqqsilirinirmik ukiuqtaqturmit. Taakkua unuqtut asijjiqpallianiujut avatimik, ukiuqtaqturmiunik kiinaujjaksarnirmullu aktuaqatigiiktut asijjiqtiriqatigiikłutuglu ukiuqtaqturmik. Ukiuqtaqturmik tukisinaqatigiit piliriqatigiingniujut qaujisaqtuqatigiiktunik kiinaujaqatitauullutik ikajuqtuqtaugataulauqłutillu kanatamit gavamatuqakkunnut taakkutiguuna qaujisarnirmut aksururutiqaqtut ilagiiqatigiiktunut, pigiaqtitausimajuj nunarjuarmit qaujisarnirmik sanatusanirmullu qaujisarnirmut katimajinut, kanatamit aanniaqarnangittulirinirmut qaujiusarnirmut timiujunut, nunarjuarmiunik qaujisarnirmut katimajinut, ammalu sanajulirijikkut kanatami ikajuqataugasukłuni

kanata aaqqigiarasungninganik asijjiqpallianiujunut. Ukiuqtaqturmik tukisinaqatigiit turaagaqaluaqtut saqqititsigiakkannirmik qaujimanuujunuk ammalu qimirruniujunuk pijariaqatunuk atuqtauniaqtunuk aaqqigiarnirmut turaagaliurnirmik atuagaliurnirmiglu ikajurniaqtunuk ukiuqtaqturmiunik kiinaujjaksarasuktiniglu parnagungnaqullugit asijjirniuvalliajunuk avatimik, kiinaujjaksarnirmik ammalu ukiuqtaqturmiunik kanatamit. Pijumaniaqaluaqtugut sivuniksamit piliriqatigiitsiarniqsaulirlutik qaujisaqtimariit ukiuqtaqturmiullu qimirrulutik, qaujisarlutillu atuinnaqatsialiqtitsilutuglu kamagijauqarungnatsiarniarmata aktuqtaunirlungniulaaqtunuk ammalu pivaallirniqsaujuulluaqullugit asijjirniqaqpalliatillugu. Ukiuqtaqturmik tukisinaqatigiikkut aviktuqtausimajunuk aktuqtauninginnik qaujisarniq (IRIS) qanuittuuninga piviksaqatitsijuj aaqqigiatitsijungnarnirmik aktuaqatigiingniujunuk qaujisaqtimaringnik, ukiuqtaqturmit qanuinniujunuk qaujimajurjuarnik, ammalu iliqqsusirijaujunuk kamajimaringnik suurlu iliqqsuut asijjiqpallianinginnik, aaqqigiarniq ilitaqsinirlu ammalu upigijaulutik Inuit tautuktangit. Qujagijavut qimirrujit, ilinniaqtit, asingit qaujisaqtit, ammalu ualinirmik qitirmiuniglu IRIS tukimuaktitsijjullutik katimajialaanik ammalu titiqqanik aaqqiksuijt taanna pimmarujuq titiqqaq saqqititauninganik.

Plisaijmarik Lui Kuatsijai, qaujisarnirmik tukimuaktitsiji ukiuqtaqturmik tukisinaqatigiikkunnit

Maatin Vuatsijai, ukiuqtaqturmik tukisinaqatigiikkut tukimuaktitsijimaringat

Pigiaqqaaruti

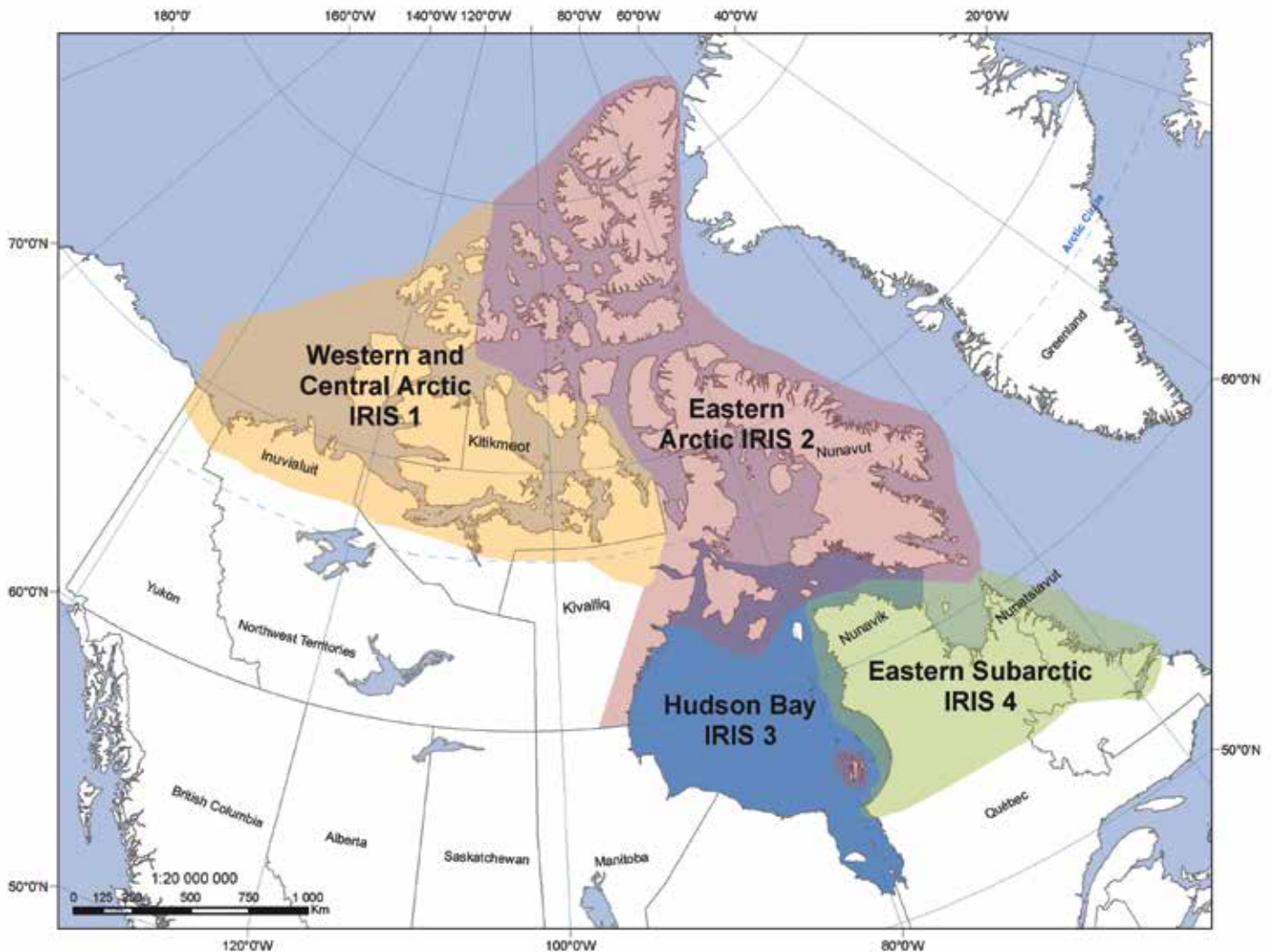
Ukiuqtaqturmik tukisiniaqatigiit tamakkua kanatamit ajjigiinngettut piliriqatigiiktujuut aktuaqatigiiktu ammalu katitittivaktut qaujisaqtimmaringnik aulattijiniglu qaujisarniuvaktunik silarjuarmiittunik, inulimaat qanuinninginnik ammalu inulimaat tukisigiarniuvaktunik piliriqatigijangillu inuit timiqutingit, ukiuqtaqturmit nunaliit, gavamatuqak-kut, aviktuqsimaqurjuillu gavamat ammalu nangminirijaujut qaujisarasuklutik qanuq silaup asijjiqpallianinga aktuiniqaqpalliangmangaat kanatamit ukiuqtaqtuup sigjaqutinginnik. Tukisiniaqatigiit atulilauqtut aviktuqsimajut aktuqtauninginnik qaujisarniq qanuilinganiarninganik nalunaiqsimajumik tamakkua maanna qaujimajaujut silaup asijjiqpallianingata miksaanut ammalu asingit aktuiniqaqpalliajut tukisinnattiaqtigasuklugit atuinnaruqtigasuklugillu kikkulimaanut, piluaqturmik gavamalirijjuunut nunaminngaaqtulirinirmik aulattijiujuut isumaliuqtiujullu.

Sitamaujut tikkuaqtausimajut ukiuqtaqturmik tukisiniaqatigiikkut aviktuqtausimajut aktuqtauninginnik qaujisarniit makuangujut 1) ukiuqtaqtuup ualiniqpasinga qitingalu (ilagillugit Inuvialuit nunangat, ilagillugit juukaan uanganinga ammalu qikiqtaarjuk, ammaluttauq Qitirmiut Nunavutmit); 2) kanangnaq; 3) tasiujarjuaq; ammalu 4) ukiuqtaqturmit kananangnangata nigiqpasia (taliqpingmiittuq takulugu). Taapsuma aviktuqtausimajut aktuqtauninginnik qaujisarniq saqqititaulauqtuq aaqiqsuqtaujungnalaarmata aviqtuqsimajumik aktuqtauninganik qimirrunimik ilaqarlutik silattuqsarvikkut qaujisarniusimajunik ammalu qaujimajaujutuqarnik piliriarijausimajunik ukiuqtaqturmik tukisiniaqatigiikkunnut ammalu asinginnut timiujunut. Tamakkua qimirruniujut aaqiqsuqtausimajut ikajurutauniarlutik atuagaliurnirmik isumaliuqtiniglu aaqiksuilirutik qanuq kamagijaujungnattiarnimangaat silaup asijjiqpallianinga.

Kanataup ukiuqtaqtunganit ualiniup qitianilu aktuqtausimaninginnik qaujisarniq (IRIS 1) qanuilinganiarman-gaat aaqiqsuqtaulauqtuq sivuliqtaulluni aaqiqsuijinut Giuri Situun (IRIS 1-mik sivuliqti) ammalu Aasli Gaitan (IRIS 1-mik kamaji) maanituupa silattuqsarvigjuanganit asinginniglu piliriqatiqaqtutik. Katimaqatiqaqtillugit

tamakkuningat kamagijaaqataujunik nalunairilauqtut avatiup, inuuqatigiit ammalu qanuinnirijaujut aktuqtausaininginnik ammaluttauq sivulliutitauqujaujut silaup asijjiqpallianinganut aaqqigiarutiksatsat. Katimaniulauqtut makuanguqataujut:

- Qitirmiunit qaujigiarniit, Iqaluktuuttiaq (Siptipiri 19-20, 2012);
- Nunarjuarmit ukiuqtaqtuup ukiunganik 2012-mit katimavigjuarniq, Mattujia (Iipuru 22-27, 2012);
- Nunavut Tunngavikkut angajuqqaarvinganik katimaniit, Iqaluit (Maajji 29, 2012);
- Kanatamit imarmiutalirijikkutnik katimaqatiqarniq, Vinipai (Vipuari 20, 2012);
- Inuvialuit uumajulirijit katimajinginnik katimaqatiqarniq, Vaithuasimit (Siptipiri 11, 2010 ammalu Siptipiri 19, 2011);
- Aviktuqtausimajut aktuqtauninginnik qaujisarniup aviktuqsimanirmik katimaniq, Inuvik (Iipuru 12-15, 2011);
- Piliriqatigiiktu imarmiutanik aulattinirmik katimajinik katimaqatiqarniq, Vinipai (Januari 18, 2011);
- Aviktuqsimanirmik qaujisaqatigiiktuunik katimaqatiqarniq, Inuvik (Vipuari 5, 2010);
- IRIS 1 katimaniq, ukiuqtaqturmik tukisiniaqatigiit arraagutamaat qaujisarnirmik katimaniq, Viktuarija (Tisipiri 11, 2009);
- Ukiuqtaqturmik tukisiniaqatigiit arraagutamaat qaujisarnirmik katimaningit (2010-2014); amma

Nunannuaq sitamat ukiuqtaqturnmik tukisiniaqatigiit IRIS aviktuqsimajut kanataup ukiuqtaqtunganit.

- IRIS tukimuaktitsijit katimajialaat amma Qitirmiut katimajialaanguqautaujunik katimaqatiqarniit pijariaqaraangata (2011-2014)

IRIS 1–mik tukimuaktitsijit katimajialaakkunnik, ilaqaqluni kiggaqtuijunik Inuvialungnik, Nunavutmik, Inuit Tapiriit Kanatami ammalu Inuit Ukiuqtaqtulimaarmit Katimajirjuanginnik, ammalu IRIS 1 Qitirmiut katimajialaanguqataujunik qaujigiarniq tukimuagutaunginnalauqtuq aaqkisuqtauvalliatilluni aviktuqsimajumik aktuqtaunin-ganik qimirruniq tamakkua tukisigiarutit atuliqujaus-imajullu atuutiqatsiarniarmata isumaliuqtuijunut Inuvialuit Nunangannit Qitirmiunilu.

Qujannamiik tamaita IRIS 1-mik tukimuaktitsijiullutik katimajialaangujut katimajiusimajullu ammalu Qitirmiut katimajialaanguqataujut ilagijausimajullu, ikajuqtuijut ammalu tukisigiaqsimajut, ammaluttauq asingit qaujisaqtit, ilinniaqtit, qaujisaqtimariit, ammalu piliriatigijausimajut ikajurniqalaurmata tagvunga unikkaaliarmut tukisiumajju-taunialirmat silaup asijjiqpallianinganik pivallianirmiglu ualinirmit qitirmiunilu tanataup ukiuqtaqtunganit.

PIARI KUPIL/UKIUAQTURMIK TUKISIAQAATIGIT

Pigiaruti

Ukiunik amisummarialungnik Inuit inuugutiqarung-natsiaqsimajut nunaminngaagtunik aqqigiaqpaklutiglu asijjiqpallianiujunut pijariaqalirutik iliqqusirmingniglu qanuinnigitsiarnirmingniglu kajusititsigasuklutik. Kisianili, ukiungusimajunik qaangiqpalliajunik asijjiqpallianiujut tuaviqtummarialuuplutik pijariatujuuplutiglu silaup asijjiqpallianinganut nunarjuaplu pivallianinganut (suurlu nangminiq gavamataarasungnirmik aivaniujut, aktuaqatigiingniqsaulirmiit nigirmiunik, kiinaujaliurasungniqsaulirniq, nirijauqattaqtullu niuviqtauniqsauqattaliqtut, nunaminngaagtunik pivallianiq ujaraktariallu uqsualungniarniillu) ukiuqtaqturmit ajunarutauvalliasimajut aqqigiarasungnirmik nutaangujunut qanuittuulirningitta avatiup, iliqqusirijauliqpalliajut ammalu qanuinnirijaujullu timikkut.

Qaujisaqtausimammariktut asijjiqpallianiusimajut ukiuqtaqturmit, kisiani ilaannikkut katiqsuqtausimajut tukisigiarutiksats atuuqtaqaluaqpangimmata (suurlu angijuuluaqlutik tautuktaujut), tukisigiaqtaujungnangihlutik (suurlu titiraqtausimajut qaujisaqtimmaringnuulingalutik) uvvaluunniit atuinnaungituinnaqtut (suurlu akiqtaqtuq qaritaujakkutiguinnaq atuinnaqtut qimirruat). Ukiuqtaqturmit tukisiniaqatigiit aviktuqsimajut aktuqtauninginnik qimirruningat ualinirmik qitirmiunilu kanataup ukiuqtaqtunganit katiqsiniujuq atuinnaujulimaanik tukisigiarutausimajunik (suurlu qaujisarniit/qaujimajaujutuqait, qaujisarniusimajut tukisiniaqatigiikkunnut asinginnuunniit) turaangajut Inuviailut Nunangannut ammalu Qitirmiunut Nunavutmit ammalu kamagijaqatut taakkunanirmiut pijuumigijanginnik pijariaqatqanginniglu. Aviktuqsimajut aktuqtauninginnik qimirruniq turaagaqaluaqtuq atuinnaaruqtitsigasungnirmik qaujimanuijunik ammalu tunisigasungnirmik atugaksatsianik iluikkangniglu tukisigiarutiksanic isumaliurutaustiarniaqlutik aviktuqtausimajunit.

Taapsuma unikkaap iluanit

Aviktuqsimajut aktuqtauninginnik qimirruniq ilaqaqtuq marruulingajumik: sivulliqpaaq anginiqsaaq unikkaaliangusimajut qaujimanuijunik aviktuqtausimajut quliujujunut: (1) qanuittuungmangaat ualiniq amma qitirmiut kanataup ukiuqtaqtunganit; (2) silaup qanuinninga ajjigiinnginingit qanuinniarasugijauningillu; (3) nuna-miutat imarmiutallu; (4) imaanit uumajut aktuaqatigiingingat sururnaqtullu; (5) kikkulimaat qanuinningat; (6) aullaarniuvakkut; (7) sanajausimajut; (8) nirijauvaktut iliqqusirijaujullu qanuq atatsiaqtigingmangaataa; (9) nunaminngaagtunik pivallianiq; amma (10) kanatamiut inungnut turaangajut silaup asijjiqpallianinganut atuagat. Taakkua unurniqaanit unikkaaqsimajut qaujisaqtimmariit asingillu qaujimanisatqatut nalunairisimajut avatiup asijjiqpallianiganik ammalu aviktuqsimajut sivulliatismajangit. Ammalu, mikiglitiriaqtausimangmijut silaup qanuinniarasugijauningit atuqlutik kanatamiut nunarjuarmilu silaup qanuittuuninga atuqlutik kanatamiut aviktuqsimajunit sila qanuittuuninganik nalunajaut tamakkua tukisinnatqitsijut sivuniksamiit qanuilingalaarmangaat avati ukiumi 2050 (takulugu ilaakkut 2), nalauqtaarusimallutiglu atuttauniusugijaulaqaqtuq pivaallirutaularugijaujullu aviktuqsimajunik aktuqtausaraittut sivullititaujullu.

Piqataa qimirruniup iluanittuq, sivullirmik unikkaaqttausimajut, taijaujuq *Uppirijaijut ammalu Atuliqujausimajut* unikkaaqsimajut tukisigiarutiksanic atajunik anginiqsanic unikkaaliarmut nainaaqttausimajut ujjirnaluaqtunik qaujijausimajunik ammalu pijjutigillugit atuliqujausimajut. Taanna ikajurutaajuq aulatsijinut, atuagaliuqtinut ammalu asinginnut isumaliuqtinut aqqiksuilirutik asijjiqpallianiujujut aqqigiarutiksanic parnautinik, turaagarnik, atuagarnik ammalu aulataujuksat taumaunginnarnirmut, ulurianangilutik ammalu qanuinnigitsiarlutik nunaliit.

КИТ ЛІВІСКІ УКУОТ АՉՏՄԻԿ ԲՆԻՏԻՆԻԱՉԱՂԻԻՏ

VINSAN LIRUUKTUQTAQURMIK TUKSINIQAATIGIIT

Uppirijaijut ammalu Atuliqujausimajut

Uualinirmiut qitirmiullu kanataup ukiuqtaqtunganit IRIS tukimuaktitsillutik katimajalaat, ilaqaqtuq kiggaqtuijiniq Inuivialuit Nunanganit, Nunavutmit ammalu angisinnik Inuit timiqutinginnik, ammalu Qitirmiut katimajalaanguqataujut titiraqataulauqtut taapsumingat *Uppirijaijut ammalu Atuliqujausimajut* atuliqujausimajut naammatsiaqtigasuglugit iliqqusiurijaujunut ammalu niru-aqtaumijulirinirmut ammalu pivaalliqtitsigasungniarluni inuusirijaujunik, sapumniarluni avatimik, ikajurniarluni taumaunginnarnirmuulingajumik pivalliatitsinirmik, ammalu atuinnaqtitsiluni qaujimanijunuk pitaqanngilauqtunik uualinirmiut qitirmiullu kanataup ukiuqtaqtungata miksaanut.

Taanna unikkaaliaq aviktuqsimajuq 7-nut ajjiingiturnut unikkaaqsimajut pijjutiqaqlutik anginiqsamiittunik unikkaanik uualinirmiut qitirmiullu kanataup ukiuqtaqtunganit IRIS aviktuqsimajunik aktuinnirmik qimirruniq ammalu unikkaaqsimangmijuq pijuumigijaujunik sivulliutitaujuniq Inuivialuit Nunanganit ammalu Qitirmiunit Nunavutmit: (1) Inuit qanuinninningat, (2) nirijsaqatsiarniq, (3) Inuit ulurianaqtumiinningingit, (4) iliqqusiurijaujunik taimaunginnaqtitsiniq, (5) nunaminngaaqtunik ujaraktarialiriniq ammalu inuit kiinaujjaksarningat, (6) sanajausimajut, amma (7) uumajut avatilu.

Inuit Qanuinninginat

Ujjirnaluaqtut Qaujjausimajut

Qaujisarniusimajuq qanuiliqpita uqalauqtuq 70% aktuit Inuvialuit nunanganit ammalu Qitirmiunit supuuqtuqat-tarmata, ammalu supuuqtuup pujunganik aniqsaaqtarniq 85% angirrarijaujunik saqqisimangmat. Supuuqtugait puv-akkut kaansataalirutaujungnarmat, aniqtiritsiarungnairutau-lunilu, uummatirlulirutaujungnaqtuq, amma ilaqarmijuq cadmium-mik.

Qanuiliqpitakkut qaujjaulaurmijuq 30% aktuit Inuvialuit nunanganit Qitirmiunilu vitamin D-mik timimigut pitaqaluangmimata ammalu iron-mik pitaqaluanginiq isumaalugutaungmijuq, piluaqtumik arnait (29% arnait ila-gijaulauqtut qanuiliqpitamik pitaqaluangilauqtut).

Aujakkut uuqquusivallianguinnarniarugijautillugu nuna-ngannit, timikkut paniqpallialuarniq, siqinirmut uusi-maniq ammalu kitturiaqtauqattarniq nunamuliaqsimajut unuqsivallianiarasugijaujut.

Atuliqujausimajut

Nirijauniqsautigasuglugit niqigijauvaktutuqait ikajurni-qaqpangmata vitamin D-mik ammalu iron-mik, ammalu nirijaksaqainnaqtitsijjutauvaktutiglu.

Nunalingninngaqtunik uqaqtiqarungnautinik qaritaujak-kuuqtuniglu supuuqturungnaiqtitsinirmik ikajurutiksanic saqqititsiniqarluni.

Akikigilirarutiksaqtaqarluni niqitsiavangnik akitturniq-saulugit supuuqtugaksat, ikajuqurtlugu niqitsiarnik niriqu-jiniq ammalu niuviqtailiqulugit supuuqtugaksat ammalu asingit uiriksautiqaqpaktut.

Aanniaviqakkannirluni (suurlu unuqsitillugit qaujisaqtau-viit nunalingnit).

Imarmik imitsiaqujiniqarluni ammalu siqinir-mut uuttailigiikkutinik atutsiarnirmik ammalu kitturiaqtaitailigiikkutinik.

Atuqtaulutik qaujijaujutuqait atuagarnut, aulajaksanut ammalu pijitsiraunitinut timimik pivaalliqitsijjutiqaqtunik.

SITPAANLI III

Nirijaksaqatsiarniq

Ujjirnaluaqtut Qaujjausimajut

70% qanigijaanit angirrarijaujut Inuvialuit nunanganit Qitirmiunilu angunasuktitaqaqtut – tamanna piujum-marialuk nirijaksaqatsiarnirmut pivaalliarutaujungnarmat. Nunalingmit quaqsiviit pimmaruqataujut niqinik amiqqaatigiigutauniarlutik ammalu nirijaksaqatsiarutauj ungnaqutillu. Nunamiutat uumajut (suurlu tuktu) ammalu iqaluit nunaminngaaqtunik nirijauluaqpaktut Inuvialuit nunanganit Qitirmiunilu, ammalu tamakkua niriqattaqtut unulaangujut aktuuniqsanik (40 ukiuliit ungataanit) niri-jauqattanginniqsaullutik makkungniqsanut.

Taimaikkuluaqtillugu, 60% ilagijaulauqtut qanuiliqpit-akkut qaujisarniusimajunik Inuvialuit nunanganit Qitirmiunilu uqalauqtut nirijaksaqatsiaqattangimmataguq. Pijjutauluaqtut iqqanaijaqatsianginniq, pinasuluarniq, ilinniaqsimsianginniq, nirijaksat akituluarningit, angirramit inugialuarniq, angirrarijaujut aaqqigiaqtaugiaqarniit, sikituuqannginiq umiaqannginirlu, ammalu akituningit nunamuliarutiksats suurlu uqsuq.

Atuliqujausimajut

Nirijaksanik aqqaatigiingniq nunalingmit pivaalliaqtitauluni (suurlu nirijaksanik tuquqtitsivik ammalu tuniuqqaititsiniit). Parnagutit, turaagat ammalu atuagat nirijaksaqatsiaqtitsinirmut tukimuaktitaujariialiit inungnut ammalu qaujisaqtaulutik sila asijjiqpalliatillugu.

Angunasuktinut ikajuutit pivaalliriaqtitaulutik, piluaqtumik taikkunungat ungasingniqsarmit nunalingnut.

Ilinniaqtitsiniqarniqsaulluni niqitsiavangnik, qanuq aaqqik-suqtauvangmangaataa ammalu qanuq pijaujungnarman-gaataa (suurlu unikkautigilugu angunasuktinut ikajuuti).

Qaujisarniqaqulugu (1) qanuq aktuangmangaataa angir-raqarniq, nirijaksaqatsiarniq ammalu silaup asijjiqpallianinga ammalu (2) qanuq silaup asijjiqpallianinga aktuiniqaqpangmangaat imarmik, piluaqtumik imarijau-vakkut nunamuliaqsimajunut.

Inuit Ulurianaqtumiittailiningit

Ujjirnaluaqtut Qaujjausimajut

Sikuup ijutigininga mikillivalliasimangmat ualinirmit Qitirmiunilu kanataup ukiuqtaqtunganit, ulurianaqsiniqsauullunilu sikukkut ingirraniq. Ammalu, ijutigininga mikillivallianiqsausimajuq qaujjausimajuq ukiut iluanit 2001-2010, piluaqtumik siptipirimit, piuri imaqutaup ikaarvingata pingangnangaangani (53%), miklintaak ikaarvinga (50%), quttiktuup kanannanga ammalu piuri ikaarvingata kanannanga (38%), piuvut imaqutaa (26%) ammalu vuraiklin imaqutaa (27%).

Kallirniujut unuqsivallianingit tавvakautigilu saqqiqattarniqsaulirningit ulurianaqtumiiliqtitsijungnarmijuq ingirrajunik nunamit imaatigullu (ammalu sigjamat sanajausimajut ammalu uumajut najugangit).

Silaup qanuinninga nalunarniqsauliqtilugulu ammalu siku ajiunginninga inungnut nalugijauniqsauvalliajuq qanuinnarmangaataa – angunasuktinut qaujimajaugiaqatillugit. Nunamuliaqsimajut uluriananginirmut atuqtauvaktut (suurlu uqsuqatsiarniq, tammariikkutit, qangattaqtitausimajukkut uqaalautit), kisiani angunasuktilimaat tamakuningat pitaqainnarungnangimmijut.

Atuliqujausimajut

Nalunaiqtaugiakkannirlutit nunannguarmut sikuqannginiujut imaunijut ikajurniarlutik imaatigut ingirrujunik, qiniqtinut ikajurutaukkannirlutik, pirluaqinnginiqsauuniarlutik ammalu imarmiutat aktuqtauniqaluanniqsauuniarlutik.

Piqujaliurniqarluni umiaqturviuqattangillutik imauniit iqqangat nunanngualiarjiausimannginikkut.

Sila qanuinniarmangaat nalautauniqsauqattalirluni tusaumatitsijjutillu nunalingnit. Nalunaiqtaulutik qanuq silaliriniit atuutiarniqsaulirungnarmangaataa ukiuqtaqtumiunut (suurlu nunalirmiut uqausingit aturniqsaulugit).

Angunasuktit aturungnarniqsaulirlutik ulurianaqtumiittailijjutinik ilinniaqtitsiarlugillu angunasuktinik ikajuutitigut.

Silaup asijjiqpallianinga ilinniarutauqatauttalirluni qiniqtulirinirmik ammalu angunasuktit (suurlu angunasuktinik ikajuutitigut); nutaannguqtirlugit qiniqtulirijjutit.

AASLI GATTAN

Iliqqusirijaujunik Taimaunginnaqtitsiniq

Ujjirnaluaqtut Qaujjausimajut

Inuivialuit nunanganit Qitirmiunilu angirrarijaujut sita-maukpata atausiq iluanit inuit uqausinganik atuqpaktut.

Unurniqsait aktut (60%) ilinniaganiksimannngittut. Ilinniatsiaqsimannginiq aktuniqaqpakturuuq aanniaqarniq-sauqattarnirmik, iqqanaijaqatsianginnirmik ammalu nirijaksaqatsianginnirmik.

Inuit piviksaqatsianginniqsauqattalirmata ilinniaqtitsigiamik iliqqusituqanginnik ammalu nunamiinniutunik mak-kuktunut nunaup silauplu asijjiqpalliakautigininganut (ilaannikkut ulurianammariqattaqfutik), ammalu asijjiqpal-liatillugit uumajurniaqtauvaktut.

Atuliqujausimajut

Atuqtauqataulirlutik qaujimajaujutuqait, nunamiinnirmik ajunnginit ammalu Inuit uqausingit ilinniarvingnit ammalu nunamuliaqtitsiniuvaktunik ukiulimaaq iluanit (suurlu atausiingilugit nunamuliaqtitsivaglutik uumajurniarlutik, silalu maliglugu, asingillu). Pilimmaksainiq ujjirijauniq-sauliruni Inuit parnaksimaniqsaulirajarmata asijjirniujunut aaqqigiarnirmik.

Qaujisatsiarlugu aktuaqatigiingniujut ilinniarniq uki-uqtaqturmit nunalingnit asinginnut inungnut atuq-tauvaktunik (suurlu timikkut qanuinniginiujuq, iqqanaijaat). Ikajuqturlugu ilinniariaqarniq parnagu-tautsiarnirarlugu iqqanaijaaksanut atuqtaujumaarlutigli pilimmaksarutauvalliajut.

Nunaminngaaqtunik Ujaraktarialiriniq ammalu Inuit Kiinaujjaksarningat

Ujjirnaluaqtut Qaujjausimajut

Avatimut ulurianaqtuqaraluaqtillugu uqsualuksanik asinginniglu ujaraktarialiritillugit (suurlu nutaunngittut sikuit qanuinningit, nunaup ulurianalirungnarninga, nunaup iluanit aukpallianiq), taimaak nunaminngaaqtunik ujaraktarialiriniq, kajusititautillugulu nunarjuarmiunut pijaujumanimaringinnut, ammalu aulajjusingit (suurlu umiarjuakktut usikattarniq ingirrajulirinirilu) kajusiinnarniaqtuksajut sivuniksamut aulinirmit qitirmiunilu kanataup ukiuqtaqtunganit. Qaujisarniujut saqqititausimajut qaujimajaulitsiakan-niqullugit ulurianaqtuksat, ammalu gavamatuqakktut tikimutingit pitaqariaqaqtitsijut avatimik suruqtaulimatisinirmit atuaganik ikummaqutiksanut ujaraktarialirijugarumakpat. Tamakkua maligialiit sapummijjutaulaaqtut taimaunginnaqrungnaqtunik atugaksanik ammalu Inuit iliqqusituqanginnik.

Ukiuqtaqturmiut ilinniaqsimsianginningit pilimmaksaqsimsianginningillu tulusurutigivaktangit iqqanaijaqaqatangiaksanginnik ujaraktarianik.

Pularaqtuliriniq angiglivallianginnaqtuq ualinirmit Qitirmiunilu kisiani pijitsirautit iglurjuarlu atuqtaujariaqaqtut unuluangimmata nunalingnit.

Atuliqujausimajut

Inuit ilagijaujariaqaqtut isumaliuqataunirmik nunaminngaaqtunik pivallianiup miksaanut ammalu pularaqtulirinirmit. Kiinaujjaksaruktit nalunairiqunaug-aluit aulanilimaanginnut Inuit ilagijautsirniarlutik isumaliurnirmik.

Aaqqiksurlugit pijuumsaarutaulutillu ilinniaqtsiniujariaqaqtut Inuit pilimmaksaqtitaustiarniarmata iqqanaijarniqsaujungaqsilutiglu ikummaqutilirinirmit ujariaktarialirinirmik.

TAIVITI GAASPA/UKIUQTAQTURMIK TUKSINAQATIGIT

Piliriqatigiingniqtaqalirluni nunaliit ammalu umiarjuakktut pularaqtulirijiit piliriqatigiingniarlutik qanuili-uriaqarmangaataa, siniktarviksanik ammalu asinginnik pijitsirautinik pularaqtunut, ammalu nalunaiqtaulutik qanuq nunaliit aktuqtaunirluktailininginnik ammalu pivaallirutiginaqtanginnik.

Qaujisarniqtaqaqtitsiasugluglu qaujisaqtauniarmata qanuq nunaminngaaqtunik pivallianiit, umiarjulariniq ammalu pularaqtuliriniq aktuiniqaqpangmangaataa ukiuqtaqturmit nunalingnit.

Sanajausimajut Akitujuutit

Ujjirnaluaqtut Qaujjausimajut

Nunaup iluanit ausuittuq ualinirmit niglasungninga uqquusimaliqtuq 2°C-nik taimannanit 1970-nginnit. Sivuniksamit silaup qanuinniarasugijauninga tautuglugu ausuittuuniq aukpallianiarasugijaujuq, ningingaanganit piluaqtumik, tamannalu nunamik asijjiqtirijungnaqtuni ammalu qaanginnik sanajausimajut, ilagijaullutik kuuluruit ikaarutillu.

Sigjauniit nunguppallianiujuq puuvut imavianit qanuiliaqtuujangittuq akunninganit 1972-2000. Kisianili, sigja nunguppalliasimaniqsaujuq kaapumain kuuqutaanit qurluqtuq, nunavutmit akunninganit 1950-2008.

Nunamik qaujsaqtimmarikkut kanatamit unikkaalianginnik (Jaimisi asingillu 2014) uqaqsimajuq imaup tininninga quttiksivallianiarasugijangat 0.4 miitanik tuktuujaqtuq, nutsiarmit tikillugu 2060, ammalu 0.9 miitanik tikillugu 2100. Kisianili, tininniuvaqtuq qurluqtuq, nunavutmit attiksivaalliniasugijaujuq tikillugu 2050, quttiksivaallirungnaqtillugit 0.3 miitanik tikillugu 2100. Naasaqtaulluni nunarjuap ataanit aantaaktik pingangnangaanganit siku aukpallianinga tikillugu 2100, imaviit tininnirivaktangit quttiksivaalliniasugijaujuq tikillugu 1.4 miitanik tuktuujaqtuurmit ammalu 0.7 miitanik qurluqtuurmit.

Atuliqujausimajut

Nunaliit pangnaktauliraangata silaup asijjiqpallianiga isumaksaqsuurtigijauqattarluni – qaangiqsimajut qanuinniusimajut isumaurutigijauluaqattangillutik. Qaujigiavigittarlugit aturniqatsiaqtut titiraqtausimajut kanatamit anngutigialirijikkunnut, kanatamit ingirrajulirijikkut katujjiqatigiikkunnut, ammalu aviktuqsimajurjuut gavamanginnut ujjiquqtittisimajut piuniqpaat atuqtaujarialingnik sanajuqarniaqtillugu nunaup qaanganik ausuittuuniqaturmik.

Nunangualiuqsimaniit angijumik nunaup qanuittuuninginnik ammalu nunaup iluanit qanuittuuninginnik (sagarnikkut ammalu ajjiliurinikkut takujungnaqtunik nunaup iluanit) nalunairutaujungnaqtitut nuna nani iluanit aukpallianirmit aktuqtausarainniarmangaat tamannalu ikajurutauluni taimaunginnarniaqtunik parnatsiarnirmik nunalingmit ingirrajulirinirmullu.

Saqqititsiniqarluni qanuiliniqalauqtinnagu atuagarnik: qaujisarniqaujainnarluni aaqqiigiarniqaujainnarlunilu nunalingnit sanajausimajunik ulurianaqtmiijjutik saqqiluaqqaqtinnagit ammalu akitulualiqqaqtinnagit aaqqigiaqtaujuksat.

Aaqqisuiniqarluni uvvaluunniit piliriarijaukkannillutik aviktuqsimajulimaanuulingajut ammalu nunalingnut aaqqiarnirmut parnautit malitsiarlugit aviktuqsimaniujut nunaliillu pijariaqqtangit.

Uumajut Avatilu

Ujjirnaluaqtut Qaujjausimajut

Uumajut qanuittutuinnait najuqpaktangit asijjiqpalliajut.

- Nunaup iluanit aujuittuuq aukpallianiq ammalu tasiit angiglivallianingit kajusiinnarniarasugijaujut ukiuqtaqturmit uqquusivalliatillugu. Tasiit angiglivallianingit nuutsijjutaujungnaqtuq imaqutinginniittunik imatsianut sigjaqutinullu, akaunngiliurutaullirlutik najuqtausimainnaqtunut (suurlu aniqsaarutiksattiat ukiaksaarmit ukiurmillu imarmiittut suruqpallialutik) akaunngil iurutaummarigajaqunilu iqalukpingnut (taali vaatan). Asiatiguli, imairutivallianiit nunamiittunik najugaksaujungnailaaqtuq tingmiarusrnut imarmiigumakkaujunut ammalu sigjamiigumakkaujunullu.
- Uunarniqsaujut imait najuqtaulimaginnarungnaqtut uunarniqsamiigumavaktunut iqalungnut suurlu pasivik saaman iqaluikpik, saan laansi ammalu ammajaq,

tamakkualu sannginiqsaujungnaqutik ukiuqtaqturmiutatuqarnik suurlu uugaq, nirjaugumaqattaqtilluni qinalugarnut, natsirnut ammalu imarmiigumavaktunut tingmiurusirnut.

- Pigiq ammalu uqpigait unuqsivalliajut, takiniqsauvalliallutik ammalu ungasiksivalliajut. Tamanna kajusiniarugijaujuq 50-nik ukiunik qaijunik aulinirmit qitirmiunilu. Tamakkua asijjiqpallianiujut tikititsivallianiqsauliqut taimaittunik pikiuqarvigarumavaktunik ammalu tuktuvangnik ammalu tamakkua inangiqsijungnaqutik tingmiarusrnik tamaaniittaqtutuqaujunik.
- Sigja piijaqpalliajut/silattaungimmarikautigiliqpangniujut suruqtirivangmata sigjamit piruqpallianiujunik ammalu tingmiurusiit sigjamiutat inigivaktanginnik.
- Ukiukkut auktaruijut aktuiniqalaarmijut uumajurnik piruqtuvinirnik nirivaktunik (suurlu tuktuut, avinngait)

ISAPU TUPUAKUQTAQTUMIK TUKSINIAQATIGIT

nirijaksaqanngilualiraangata, piluaqtumik quttikturmit tukturalaat ununnginiqsammariuliqtillugit ukiukkut pirliqattarninginnut.

- Imaup qaanga uunaqsivallianinga, sikuisaksivallianiq ammalu imaup iqqanganiittut qulaanut akuvallianijut puuvut imavianik pivaalliqitsilaaqtuq tikitauqat-talirlunilu iqalungnut, imarmiutanut puijnut ammalu imaaniikkaujunik tingmiurusirnut. Imaup iqqanganit piruqpallianngilualirmirutik aktuiniqalirajaqtuq iqalung-nik imaup iqqanganit nirivaktunik ammalu tamakkunin-gat iqalungnik nirivaktunik (suurlu ugjuut).
- Nanuit ungasingniqsamut sikumit malikpaliqtut niri-vaktanginnik (natsiit). Siku siquttiqsaraittuq ammalu nutaunnginiqsamik sikuqarungnaiqpallianiq ulurianaq-tumiiiliqtitsikkanniqtuksaulaaqtuq tuktunik, suurlu taavin ammalu junian tuktuqutit, ipiqattarlutik ikarasuliraangata sikukkut.

Sanajausimajut, suurlu aqquutit, ammalu inuit pilirivang-ningit (suurlu umiarjualiriniq) aktuiniqarungnaqtut unurn-inginnik, uumajungnarninginnik ammalu qanuinninginnik uumajuit, piluaqtumik tingmiarusiit ammalu imarmiutat (suurlu qinalugait, nanuit).

Nunarjuarmiuqatigiit angiqatigiisimaliraluaqtillugit avati-mut sururnaqtunik saqqititsinirmik miklititsigasugiarnirmik, savigaujaksaq iqumaittuq unuqsivalliatuinnaqtuq tasirnit ammalu ilanginnit imatsiarnit, ammalu unurniqsautvaktut puuvut imavianiittunik nanurnik. Silaup qanuinninganut aulatauvaktut suurluq asijjiqpalliajuq sikuup qanuinninga, ausuittuq aukpalliajuq ammalu pivallianimmariujut qau-jjsaqtavalliajut tukisijaugasukluni qanutigi uumajuit aktuqtauvalliangmangaataa savigaujaksaq uqumaitturmut asinginnullu sururnaqtunut.

Atuliqujausimajut

Ikajuqturlugit nunalingmit pigiaqtitauvaktut aula-taujullu qaujisainnaqpallianijut, piluaqtumik piliri-qatigiingniujut kamagijaqaqatigiiktunik. Taimaittut qaujisarnijut turaangatsiariaqaqtut nunagijajunut ammalu kinguvaqsimanngillugit, nutaannguqtitaunginnaujarlutik qimirrukaunginnaujarlutiglu, ammalu asijjiqtauvaglutik malitsiarlugit qanuinniuvaliajut ammalu pijuumigijajut.

Kamagijaqaqtulimaat ilautitaulutik, suurlu inuit, isumaliurniujunik turaangatillugit papatsinirmut ikajuqtutauniarmat taimaunginnaqtitsinirmut nunaminngaaqtunik mianiqsinirmik. Qaujimajajutuqait pimmarijut ilijauvallijuksat tukisijjutauniarluni akuni qanuittuusimajunik ammalu atuqtaujariaqaqtut ilaliutisimalutik qaujisarnimariujunut isumaliuqtuqaliraangat.

Nalunaiqtaulutik nani imarmiutanik angunasugviavaktut aqqtigijauniq ajulirlutik umiarjuakkut kiinaujjaksarnirmut atuqtauvaktunut.

Ikajuqturlugit qaujisarniit ammalu qaujisainnarniit saqqititsigutauniarlutik tukisigiarutiksanik atuinnausimanngitunik suurlu

- Aanniarniit kumaruillu iqalungnit, tingmiarusrnit ammalu najjivakkunik uumajurnik
- Ausuittut aukpallianingit aktuiningit tingmiarusiit manniliutsiaqtarninginnik
- Aputi atuqtautarninga angirraliurviuluni (suurlu avinnarnu)
- Tuktuit nurrangit piruqpallianingit uumainnarungnarningillu aulavalliatillugit, qangakkut inurnirmangaataa, ammalu qanuqtut qanuittuniglu niriqattarmangaataa
- Ukiuqtaqturmit numu tikiutiqattarmangaataa nunamit piruqtuvinimik nirivaktut (suurlu ukaliit, pimiuguqtujut) ammalu uumajurnik nirivaktut (suurlu akfai, amaruit)

- Naniqattarningit unurningillu kumait qupirruillu, imarmiutat qupirrut, iqaluit, tingmiurusiit, puijiit
- Sirurnaqtut anurimit, nunamit, imarmit, sikumit, apu-timit ammalu uumajurnit imatsiarmiiqattaqturmit ammalu imarmiutanit, piluaqturmik iqqanganit (suurlu imaanit piruqtuq attatiqanngittut, imarmiutat qupirrut), iqaluit, tingmiarusiit ammalu puijiit, piluaqturmik nunaminngaaqtunik pivalliamaginnatillugit ualinirmit qitirmiunilu
- Tuktuujajutuup nigianit tasiuqatigiit aktuqtauningit qanigijautillugit sanajausimajunut ammalu inungnut, ammalu asingit tasiit atuqtauvaktut ukiuqtaqturmit nunalingnut
- Qanuittuuningit uumajusingit unuqtut uumajuit (suurlu tuktuut, avinnagait)